

17. *Товариш*. — К., 2001. — № 4.
18. *Тулуб З. Людолови*. — В 2-х т. — Сімферополь: Таврія, 1980. — Т. 1.
19. *Урядовий кур'єр*. — К., 2001. — № 28.
20. *Чернявський О. П., Мельник П. В., Мельник В. М.* Теорія фінансів. — К.: Дія, 2000.
21. *Шлях перемоги*. — К., 2001. — Ч. 10.
22. *Яновський Ю.* Оповідання, романи, п'єси. — К.: Наук. думка, 1984.

УДК 811.161.2'373.2

Г. В. Шотова-Ніколенко

ФУНКЦІОНУВАННЯ ХРЕМАТОНІМІВ У РОМАНАХ ЮРІЯ ЯНОВСЬКОГО

У статті розглянуто функціональне навантаження, особливості вживання, частотність хремотонімів (власних назв матеріальних об'єктів) у чотирьох романах Ю. Яновського. Маючи певний емоційно-експресивний потенціал, хремотоніми входять до системи образності й своєрідно беруть участь у формуванні онімного простору романів письменника.

Ключові слова: хремотонім, функціональне навантаження, образність, онімний простір романів.

The article deals with the artistic functions, peculiarities of usage, variations and frequency of hrematonyms (the proper names of material objects) in Yu. Yanovsky's four novels. Possessing emotional-expressiveness potential hrematonyms are included in the system of figurativeness and peculiarly participate in the forming of onymic space of the writer's novels.

Key words: chrematonym, peculiarities of functioning, figurativeness, onymic space of the novels.

Як відомо, розряди власних імен у літературній ономастиці вивчено нерівномірно: основну масу праць з ономастики присвячено так званим магістральним або провідним онімам — антропонімам і топонімам (адже, як правило, власні імена персонажів та певний географічний простір є константами кожного твору великого жанру, тобто роману), трохи менше зоонімам, астронімам, ергонімам, теонімам (міфонімам), а що стосується розвідок таких розрядів онімної лексики, як ідеоніми, хремотоніми, хрононіми, то їх дослідження — поодинокі явище [10: 116], і головна причина тут полягає в кількісному складі інших онімійних розрядів, тому що не в кожному літературно-

му творі їх можна зустріти “в такій кількості, яка б дозволила виконати їх стилістичний аналіз” [4:3].

На думку Т. Б. Гриценко, “аналіз ономастикону художнього твору як одного із засобів текстотворення та індикатора індивідуального стилю письменника вимагає уваги до репертуару власних назв усіх ономаоб’єктів” [3:97], адже кожний онім “є своєрідним мовним символом, що містить особливі психологічні асоціації, здатність утворювати певне емоційно-експресивне забарвлення, конотативні прирошення” [8:94]. Дана стаття присвячена хрематонімам — назвам окремих предметів, переважно виниклих унаслідок матеріальної діяльності людини, що зафіксовані в чотирьох романах Ю. І. Яновського у кількості 20 онімів.

Найуживаніший хрематонім — навіонім “**Ісмет**” (19), який уживається в романі “Майстер корабля”. Це крейсер, на якому приїхав турецький посол до Міста. Ця історична подія засвідчується документально: “Та хто з читачів тих років (1926 р. — Г. Ш.) не знав з газет та журналів про зустріч Тевфіка Рушці-бея і наркома Г. Чичеріна в Одесі, хто не бачив їх на фотографії у пресі?” [6: 193]. Юрій Яновський, змальовуючи цю історичну подію, замінює реальну назву крейсера “*Гамідіє*” [6: 193] на екзотичну назву “**Ісмет**”, “де експресія виникає за рахунок незвичності самого слова-знаку, звукова і графічна оболонка якого... використовується з метою виразності, “красивості”” [1: 100], щоб уникнути фактографічності та підкреслити незвичність обставин: “Тим часом крейсер підійшов уже зовсім близько, і на кормі в нього червонів турецький стяг. В бінокль уже можна було прочитати слово “**Ісмет**”” [12: 105].

Шаланда “**Ластівка**” (6), невід’ємна частка колективу рибалок і їх символ стійкості [7: 77], з’являється в творі “Вершники”: “Рибалки тоді кинулися до шаланд, посунули до моря “**Ластівку**” — гордість цілої артілі, сіло четверо велетнів, піднялися в повітря весла, щоб одразу вискочити на хвилю” [12: 346]. Назва шаланди “**Ластівка**” асоціюється зі стрімкістю й надійністю.

Дубок з жіночим ім’ям “**Тамара**” (4) перебудовують на бриг для зйомок історії військовополонених. І перетворена на бриг “**Тамара**” дістає назву “**Онтон**”, що означає на “мові острова Ява” і, отже, на індонезійській, за давнішою назвою — малайській мові — *Щастя*. “Звичайно, це може бути дивним збігом, але коли Ю. Яновський писав “Майстер корабля”, він уже був знайомий з молодою жінкою на ім’я Тамара — своєю майбутньою дружиною. І, мабуть, у романі не

безпосередньо в дії, а сказати б, віддзеркалено, присутня і третя жіноча постать...” [6: 219].

Назва відомого крейсера **“Варяг”** (2) вживається як заголовок відомої пісні, як заклик: “На шахти, — вимовив сам до себе (Карпо Цар — Г. Ш.), — полізу в найглибший трюм землі, врагу не здається наш гордий **“Варяг”**!... На шахти, матрос Карпо, на шахти, гордий альбатрос морів!...” [13: 148].

Використання назв кораблів у художньому творі слугує перш за все для створення враження вірогідності, об’єктивності, реальності зображуваного [2: 179]. Навіоніми **“Аврора”**, **“Дедушка Крылов”**, **“Гром победы”** і **“Катя”** зустрічаються в одному реченні в новелі “Батальйон Шведа”: “Надвечір бомбардування припинилося, з плавнів повернулися пароплавчики крейсерської служби: **“Гром победы”** й **“Аврора”** — колишні буксири **“Дедушка Крылов”** і **“Катя”**. На них уздовж бортів мішки з піском, кулемети й хоробра команда, а капітани — справжні морські вовки...” [12: 353]. Тут ми бачимо перейменування — заміну старих назв, неадекватних часові, на нові — романтично-бойові навіоніми. **“Аврора”** з’являється не без впливу уславленої **“Аврори”** з Неви, тобто виконує символічну функцію, а навіонім **“Гром победы”** — це вже ономастична творчість письменника [9: 3], надихає, надає впевненості.

Романтична назва — шхуна **“Трьох корон”** (1) з’являється у творі “Чотири шаблі” в романсі французької Лоретти: “На батьківщину, у Тулон / Вертає шхуна **“Трьох корон”** / Веде її рубака Жан, / Малий чорнявий капітан” [12: 276]. Не виключено, що цей романс-вірш створив сам письменник і шхуна **“Трьох корон”** — витвір автора.

Назви танків (порейонімів, тобто власних назв “будь якого виду транспортного наземного засобу” [5: 6]) вживаються письменником у романі “Вершники”: “Танк **“Фельдмаршал Суворов”** лежав на боці, заляпаний кров’ю, зсередини курів ще невідомий димок. **“Атаман Ермак”** та **“За Русь святую”** горіли. **“Фельдмаршал Кутузов”**, **“Генерал Скобелев”** стояли один коло одного, і навкруги них лежало багато трупів червоних бійців, що мужньо йшли на нерівний бій і перемогли” [11: 88]. Як відомо, “для кожної епохи характерні своя символіка, своя ієрархія цінностей” [1: 99]. Ці танки названі хронологічно за історичними особами царської Росії, і у контексті твору “Вершники” вони стають узагальненим символом краху Російської імперії. До речі, Ю. Яновський вжив реальні назви танків (англійського виробництва однієї модифікації МК-V: шість 57 мм гармат і 27

кулеметів Гочкіса) Російської армії (Південь), всі ці танки воювали в одному загоні [15]. Але письменник вжив назву танка “**Фельдмаршал Суворов**” замість менш зрозумілої історичної назви “*Генералиссимус Суворов*” [15].

І “Майстер корабля” також має один порейонім — назва машини “**Русько-Балтик**”: “Викликати ще кінооператора хроніки, — кричав Директор, розмахуючи руками, — авто беріть “**Русько-Балтик**”” [12: 92]. Змальовуючи терміновість та незвичність ситуації, адже приїжджає комісар закордонних справ, автор вживає неофіційну назву (в даному випадку назву ризького заводу) для найменування першого престижного радянського авто (1922 року випуску) [14].

Екзотичні назви напоїв фіксуємо в романах “Майстер корабля” та “Чотири шаблі”: “Ми сиділи в потайному кафе, де можна мати незвичайну чорну каву, дві-три люльки опію і контрабандне вино “**Кров землі**”” [12: 74]; “... все це прийняло в свою тиху тісноту й Остюка, що випив тут поволеньки, смакуючи, рожевого напою з голосної назвою “**Нектар Бургундії**”” [12: 265]. Ці промовисті прагматоніми використовуються письменником для підкреслення незвичності ситуацій, що зображені у творах: назва “**Кров землі**” містить конотацію загадковості, таємності, вино “**Нектар Бургундії**” своєю назвою підкреслює французьке середовище, де опинився український “маршал” Михайло Остюк.

У романі “Майстер корабля” маємо ще такий віртуальний хрема-тонім — **Зала Великих Переглядів**, створений уявою письменника у 1928 році під час написання роману. Зала майже дорівнюється за описом сучасним кінотеатрам: “**Зала Великих Переглядів** розподілена на кабіни, і в кожній сидить глядач. Стереоекран був майже прозорий і світився сам... Зашумів пропелер вентилятора, розіклалося автоматичне крісло, запрошуючи сідати зручно...” [12: 10].

Отже, хрема-тоніми, в яких закладений потужний стилістичний потенціал, створюють яскравий образний контекст, слугують додатковим джерелом виразності й емоційності, своєрідним чином уточнюють і висвітлюють певні сюжетні лінії оповіді в романах Ю. Яновського.

1. *Антонюк Е. В.* Имя корабля как объект ономастики // Актуальные вопросы русской ономастики: Сб. научных трудов. — К., 1988.

2. *Бернадська Н. І., Задорожна С. В.* Українська література. — К., 1995.

3. *Гриценко Т. Б.* Ономастикон художнього тексту як об’єкт цілісного

аналізу // Щорічні записки з українського мовознавства. — Одеса, 1999. — Вип. 6.

4. *Маруніч І. І.* Топоніми в ідіостилі письменника: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. — К., 1994.

5. *Ономастична* термінологія. Основні терміни, поняття та визначення: Матеріали до спецкурсу // Упоряд. О. В. Нагуш та інші. — Одеса, 1994.

6. *Островський Г.* Все, що залишилось... Або авторський спогад про ліричний роман // Патетичний фрегат: Роман Юрія Яновського “Майстер корабля” як літературна містифікація. — К., 2002.

7. *Пащенко М. В.* Поетика одного новелістичного роману. Метафоризація і узагальнення в романі “Вершники” Ю. І. Яновського. — Одеса, 1992.

8. *Саврей О. В.* Функціонування фонових онімів у прозі Ольги Кобилянської // Записки з ономастики: Зб. наукових праць. — Одеса, 2005. — Вип. 8.

9. *Ташицкий В.* Место ономастики среди других гуманитарных наук // Вопросы языкознания. — 1961. — № 2.

10. *Фомин А. А.* Литературная ономастика в России: итоги и перспективы // Вопросы ономастики: Сб. научных работ. — Екатеринбург, 2004.

11. *Яновський Ю. І.* Земля батьків. Вибране. — К., 1966.

12. *Яновський Ю. І.* Твори: В 5 т. — К., 1983. — Т. 2.

13. *Яновський Ю. І.* Твори: В 5 т. — К., 1983. — Т. 3.

14. Document html. — *Блинов М.* — 2004, 20 серпня. — http://www.tankmuseum.ru/photo3_r.html

15. Document html. — *Блинов М., Дерябин А.* — 2004, 20 серпня. — http://www.tankmuseum.ru/tank_r.html

УДК 81'373.232.1

Ю. М. Новикова

**ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗВИЩ,
ПОХІДНИХ ВІД ФЛОРИСТИЧНИХ НАЗВ
(НА МАТЕРІАЛІ АНТРОПОНІМІЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ
І СХІДНОЇ ДОНЕЧЧИНИ)**

У статті проаналізовано прізвища Центральної та Східної Донеччини, похідні від назв рослин, їх частин і плодів. Здійснено лексико-семантичну класифікацію цих прізвищ, встановлено можливі кореляції між мотиваційною прізвищевою семантикою й відповідними етнокультурними константами. Виокремлено найчастотніші прізвища досліджуваної лексико-семантичної групи.

Ключові слова: антропооснова, прізвище, лексико-семантична група, флоризми, рослинні символи.